

کردهای ایزدی

کامل شیخ کانلوی میلان

www.ketab.ir

سرشناسه	: شیخکانلوی میلان، کامل، ۱۳۴۶-۱۳۸۳
عنوان و نام پدیدآور	: کردهای ایزدی / کامل شیخکانلوی میلان.
مشخصات نشر	: تهران: آنا، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	: ۲۶۱ ص.: نمودار، عکس.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۶۸۷۴-۶۵-۱
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۵۷-۲۶۱: همچنین به صورت
زیرنویس:	
موضوع	: کردان - تاریخ
رده بندی کنگره	: ۱۳۸۸ ۹۴ش ۵۹/ک DS
رده بندی دیویی	: ۹۵۷/۰۰۴۹۱۵۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۹۳۳۹۵۸

شناسنامه‌ی کتاب

نام کتاب	: کردهای ایزدی
تألیف	: کامل شیخکانلوی میلان
صفحه‌آرایی و آماده‌سازی	: • سندج: توسعه کتاب
	+۹۸ ۸۷ ۳۳ ۱۷ ۳۲ ۴۲
	+۹۸ ۸۷ ۳۳ ۱۷ ۳۲ ۴۳
ناشر	: آنا
شمارگان	: ۱۰۰۰ جلد
سال و نوبت چاپ	: یکم ۱۳۹۴
مرکز پخش	: سندج، کانی‌کتیب
	+۹۸ ۸۷ ۳۳ ۱۲ ۵۲ ۵۹
	+۹۸ ۹۱۸ ۱۷ ۱۷ ۲۵۷
ناظر چاپ	: شوان طاهری
نرخ	: ۱۲۰۰۰ تومان

حق چاپ برای کانی‌کتیب محفوظ است.

فهرست مطالب

فهرست مطالب	۳
مقدمه	۹
بخش ۱: پیشینه‌ی تاریخی	۱۳
کردها و منشأ تاریخی آنان	۱۳
پیشینه‌ی تاریخی کردها در منطقه	۱۵
اصل و تبار کردن و اهمیت کردستان در تاریخ	۱۸
تأثیر مذهب کردن بر سایر اعتقادات دینی در آسیای باستان و رابطه‌اش با ادیان دیگر	۱۹
دین آریاییان	۲۵
عقاید مذهبی ایرانیان پیش از زردشت	۳۱
اوضاع مذهبی کردهای غرب ایران در زمان ساسانیان	۳۳
کردها و آیین زردشت	۳۶
کیش مانوی	۴۰
بخش ۲: بررسی پیشینه‌ی تاریخی و منشأ پیدایش ایزدیان	۴۵
وجه تسمیه‌ی ایزدیان	۴۵
نظر محققان درباره‌ی آیین ایزدی	۴۶
پراکندگی جغرافیایی و جمعیت ایزدیان	۵۲
عراق	۵۲

۵۷.....	ترکیه
۵۷.....	سوریه
۵۸.....	منطقه‌ی قفقاز

بخش ۳: تاریخ ایزدیان ۶۵

۶۵.....	شیخ عدی و جایگاه او در آیین ایزدی
۷۳.....	گرامات شیخ عدی
۷۷.....	گردهای ایزدی در پهنه‌ی تاریخ
۸۲.....	گردهای ایزدی در دوره‌ی صفویان
۸۵.....	ایزدیان و امیران سوران
۸۵.....	امارت هکاری
۸۹.....	میر محمد میر سوران
۱۰۳.....	ایزدیان در زمان افشاریه
۱۰۸.....	کسانی از ایزدیان که در تاریخ ذکری از آنان به میان آمده است
۱۱۰.....	مه‌یان خاتون
۱۱۲.....	خصوصیات مردم ایزدی از دید مورخان
۱۱۷.....	جایگاه تاریخی ایزدیان

بخش ۴: اصول اعتقادی و عبادی ایزدیان ۱۲۱

۱۲۱.....	خداشناسی
۱۲۴.....	تناسخ در آیین ایزدی
۱۲۷.....	تبلیغ در آیین ایزدی
۱۲۸.....	قیامت در آیین ایزدی
۱۲۹.....	قول قیامت

۱۳۱	ملک طاووس
۱۳۳	نماز و روزه
۱۳۶	دعاهای ایزدیان
۱۳۷	دعای سحرگاه (دوعایا سیهیکی)
۱۳۷	پشکائیکی (قسمت اول)
۱۳۸	پشکادووی (قسمت دوم)
۱۴۰	دعای شامگاه (دوعایا هیقاری)
۱۴۶	سایر دعاهای ایزدیان
۱۴۹	آیین مرگ و سوگواری (کراس گهورین)
۱۵۰	طواف‌های ایزدیان (طوافیبا نیردیا)
۱۵۶	بری سوار کردن (پهری سوار کردن)
۱۵۹	بخش ۵: آداب و رسوم اجتماعی و فرهنگی ایزدیان
۱۵۹	پرستشگاه لالش و جایگاه آن در آیین ایزدی
۱۶۳	زبان ایزدیان
۱۶۸	کتاب‌های ایزدیان
۱۶۹	الفبای ایزدیان
۱۷۲	بیت‌ها
۱۷۸	قول شیخ بکر (قهولی شینخوبهکر)
۱۷۹	اعیاد
۱۷۹	جشن نوروز (جژنا سرساله)
۱۸۳	جشن چله‌ی تابستان (جهژنا چلی هاوینی)
۱۸۵	جشن جماعت (جژنا جه‌ماین)

- ۱۸۷ سماع (سه‌ما)
- ۱۸۹ ازدواج در آیین ایزدی
- ۱۹۱ نظام طبقاتی
- ۱۹۳ شیربها (قه‌لن = قَلَن)
- ۱۹۴ خواهر و برادر گزینی: خواهر و برادر آخرت
- ۱۹۹ نقش برادر آخرت در مراسم دفن مردگان
- ۲۰۵ بخش ۶: طبقات اجتماعی یا مقام‌های ایزدیان
- ۲۰۵ امیر شیخان (میری شیخا)
- ۲۰۷ شیخ وزیر (شیخ وه‌زیر)
- ۲۰۷ باباشیخ (بابی شیخ)
- ۲۰۹ پیشمام یا پیر
- ۲۰۹ فقیر (فه‌قیر)
- ۲۱۰ کوچک (کوچه‌ک)
- ۲۱۱ بابی گافان
- ۲۱۱ بابا چاویش (بابی چاویش)
- ۲۱۱ فقرا (فه‌قرا)
- ۲۱۲ نقیب (نه‌قیب)
- ۲۱۲ میرحج
- ۲۱۲ قوال (قه‌وال)
- ۲۱۵ سازمان و درجه‌ی قوالان
- ۲۱۷ وظایف قوالان
- ۲۱۹ گرداندن طاووس (طاووس گیران)

حذف گردش قوال‌ها و برنامه‌های آنان	۲۲۳
مجبور	۲۲۷
بخش ۷: بسترهای تکوین آیین ایزدی	۲۳۵
عقاید کهن ایرانیان	۲۳۵
مهرپرستی (میترائیسم)	۲۴۲
نشانه‌هایی از مهرپرستی در بعضی از مراسم و تشریفات ایزدیان	۲۴۳
مراسم شما (سه‌ما، SAMA)	۲۴۴
مراسم قربانی گاو در آیین ایزدی و ارتباط آن با مهرپرستی	۲۴۶
عناصر آریایی	۲۴۹
جایگاه آیین زردشت در بین کردها	۲۵۱
مانویت و تأثیر آن در آیین ایزدیان	۲۵۲
اهل حق‌ها	۲۵۵
آیین اهل حق و آیین ایزدی‌ها در سنجش با یکدیگر	۲۵۶
شیطان‌پرستی ایزدی‌ها	۲۶۰
بحثی در باب یکی از اصول مذهب یزیدی معاصر	۲۶۵
پیوست‌ها	۲۷۱
۱. متون مقدس ایزدی	۲۷۱
الف) کتاب جلوه	۲۷۱
ب) مصحف الرّش (کتاب یا دفتر سیاه)	۲۷۶
۲. المجلس الروحاني اليزيدية	۲۸۲
قرار رقم (۱)	۲۸۲
۳. المجلس الروحاني الطائفة اليزيدية	۲۸۴

- قرار رقم (۲) ۲۸۴
۴. المجلس الروحاني الطائفة اليزيدية ۲۸۶
- قرار رقم (۳) ۲۸۶
۵. دملوجی و قوالان ۲۸۷
۶. شجره نامه‌ی امرای ایزدی ۲۹۱

www.ketab.ir

مقدمه

این اثر بر آن است که با نگرشی محققانه به موضوع کردهای ایزدی پردازد و بدیهی است در مرکز این پژوهش به این پرسش پاسخ داده خواهد شد که «آیا یزیدیه، شیطان پرست هستند یا ایزدی؟» بدیهی است از درون این مسئله، سؤالات فراوانی از این قبیل بیرون می آید: مثلاً در صورت ایزدی بودن، یکتا پرست هستند یا ثنوی؟ آیا آن گونه که بعضی از نویسندگان اخیراً ادعا کرده اند، این جریان انحراف از اسلام به شمار می رود یا این که ریشه ای قدیمی دارد؟ جایگاه واقعی آن در بین ادیان توحیدی چیست؟ و بالاخره این که یزیدیه یک آیین آریایی است یا سامی و یا خاستگاهی جز این دو دارد؟

فرضیه اصلی این تحقیق این است که یزیدیه ایزدی و آریایی هستند و نمونه ای از بقایای اعتقادات دینی ایران قبل از اسلام به شمار می آیند.

برای پاسخگویی به پرسش های مطروحه، بررسی تحلیلی و روشمند این آیین از زوایای گوناگون و تبیین و شرح آن از آغاز تا امروز و عوامل ایجاد تحول و دگرگونی و تأثیر پذیری در آن، مورد توجه قرار گرفته است. به منظور دستیابی به جواب این سؤالات

آموزه‌های گوناگون آیین و ساختار اجتماعی جامعه‌ای که آیین مذکور را حفظ کرده و وجوه گوناگون زندگی اجتماعی گروندگان، آداب و رسوم دینی و تفاوت‌های جدی آن با آیینهای دینی مرسوم در منطقه، مدنظر واقع شده است. به علاوه، از آنجا که جامعه‌ی به اصطلاح یزیدی یکی از اسرارآمیزترین و پیچیده‌ترین اجتماعات بشری، یا دست کم در منطقه، محسوب می‌شود، توجه به چگونگی مناسبات اجتماعی و زمینه‌ی آیین مورد بحث، برای حفظ و تداوم این شکل زندگی اجتماعی، هم جزئی از این بررسی به حساب آمده است.

تبیین و تحلیل فرایند تحول در جامعه‌ی یزیدی در گذرگاه تاریخ و رخدادهای مهم زندگی اجتماعی یزیدی‌ها، با توجه به ریشه‌ی تاریخی وقایع و دگرگونی‌ها نقطه‌ی تمرکز این پژوهش خواهد بود. بنابراین، هدف این پژوهش وقایع نگاری رویدادها نیست، بلکه سعی بر آن بوده است تا با تکیه بر منابع دست اول و مصاحبه با صاحبان آرا و اندیشه‌ها در جامعه‌ی یزیدی به شیوه‌ی علمی، روشمند و بی‌طرفانه، و نیز با بهره‌گیری از رویکردهای جامعه‌شناختی، به بررسی بسترهای تکوین آیین یزیدیه بپردازیم.

نواحی غربی فلات ایران و منطقه‌ای که از نظر جغرافیایی در شمال عراق کنونی قرار دارد منشأ واقعی جامعه‌ی یزیدی و آیین آنان است؛ گرچه در گذر زمان، به دلیل شیوه‌ی معیشت، از آنجا به کشورهای سوریه و ترکیه و سرانجام ارمنستان، نیز مهاجرت‌هایی صورت گرفته و اخیراً نیز مهاجرت وسیعی به کشورهای پیشرفته‌ی

غربی، مثل آلمان، سوئد و امریکا، نیز به عمل آمده است. منطقه‌ای که تاریخدانان مسلمان از آن به جزیره‌ی ابن عمر یا به صورت معروفتر جزیره، یاد کرده‌اند، پایگاه واقعی یزیدیه، و تمرکز جدی آنان در منطقه‌ای به نام شیخان و سنجار است. از آن جا که یزیدی‌ها عموماً کرد هستند، احتمالاً غیر کرد در بین آنان به دلیل بسته بودن ساختار جامعه، که بعداً توضیح داده خواهد شد، وجود ندارد.

کتاب حاضر به هیچ روی بر آن نیست که آیین یزیدی را اثبات یا نفی کند، بلکه تنها بر آن است آیینی را که در طول تاریخ دستخوش حوادث شده و پیشداوری‌های زیادی از سوی مردمان منطقه در باب آن انجام پذیرفته است، در محدوده‌ی تحولات تاریخی آن بیان کند، باشد که گوشه‌هایی از تاریخ مردم کرد را به خوانندگان بنمایاند.

در بین طوایف کرد، آن که بهتر توانسته است وحدت و هویت خود را از حیث دیانت حفظ کند و قصص و روایات آیین، و اصول اعتقادات دینی خود را نگه دارد، طایفه‌ی ایزدی است. شکی نیست که نفوذ ادیان قدیم که در سرزمین بابل و آشور کهن وجود داشته، و نفوذ ادیان جدیدتر، مثل یهود، مسیحیت و اسلام، در این طایفه وارد شده، لیکن از پس این لایه‌های اعتقادی می‌توان اصل دیانت ایشان را که یزدان پرستی است، مشاهده کرد. در حالی که سایر قبایل کردستان، جز نشانه‌های ضعیفی از دین زردشتی قدیم خود را نگاه نداشته‌اند، مطالعه‌ی اجمالی در باب یزیدی‌ها نمونه‌ای از دیانت باستانی کردستان را آشکار می‌سازد.